

ЭНЕРГИЯНИ ТЕЖАШ ВА ЭНЕРГИЯ САМАРАДОРЛИГИ СОҲАСИДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИ БОШҚАРИШДА ЛОЙИҲА ЁНДАШУВИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Kurbonov Nurali Abdullayevich

teacher

Tog'ayev Axror Ikrom o'g'li

student

Karshi Engineering and Economic Institute

Аннотация: Ушбу мақолада йирик саноат корхоналарида энергияни тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш бўйича амалиётга жорий қилинадиган тахлиллар ва уни фаоллаштириш мумкин бўлган йўналишлар, янги замонавий технологиялардан фойдаланиш бўйича лойиҳалар, бошқарувни ташкил этиш, инновацион фаолиятни фаоллаштириш имкониятлари бўйича тахлиллар баён этилган

Аннотация: В данной статье представлен анализ внедрения в практику энергосбережения и повышения энергоэффективности на крупных промышленных предприятиях и возможные направления ее активизации, проекты по использованию новых современных технологий, организации управления, возможности активизации инновационной деятельности

Мақолада мавжуд меъёрий-ҳуқуқий базани ўрганиш, ушбу соҳада олиб борилаётган минтақавий сиёсат мониторинги натижалари ва йирик саноат корхоналари раҳбарларининг сўровлари асосида энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш бўйича Ўзбекистоннинг жорий амалиёти таҳлил қилинади. Мавжуд қонунчилик базасининг энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш соҳасидаги инновацион фаолиятни фаоллаштириш имкониятларини чеклайдиган хусусиятлари аниқланди.

Аниқланган муаммоларни ҳал қилишнинг мумкин бўлган усулларида бири сифатида лойиҳа ёндашувидан фойдаланиш таклиф этилади ва унинг усуллари ва воситаларини кўриб чиқилаётган фаолият соҳасининг ўзига хос хусусиятларига мослаштириш зарурати асосланади. Қарорларни қабул қилиш жараёнларини қуриш ва энергия тежамкор инновацияларни яратиш, амалга ошириш ва тижоратлаштириш бўйича лойиҳаларни бошқариш тузилмасини шакллантиришга қўйиладиган талаблар кўриб чиқилган.

Ривожланган мамлакатлар билан солиштирганда Ўзбекистон ялпи ички маҳсулотининг энергия зичлигининг юқори даражаси энергия тежаш ва энергия самарадорлиги соҳасида амалга оширилаётган давлат сиёсатини фаоллаштириш зарурлигини олдиндан белгилаб беради. Уни фаоллаштиришнинг мумкин бўлган йўналишларидан бири инновацион ривожланиш жараёнлари ва энергияни тежаш ва энергия самарадорлиги жараёнларининг ўзаро таъсирининг олдиндан аниқланган

таъсирига асосланиши мумкин [1, 2]. Унинг моҳияти шундан иборатки, бир томондан инновацион технологиялар, асбоб-ускуналар ва материаллардан фойдаланиш энергия тежаш жараёнларини амалга ошириш ва энергия самарадорлигини ошириш учун сифат жиҳатидан янги имкониятлар яратади.

Бошқа томондан, энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш жараёнини иқтисодий ривожланишнинг устувор йўналиши сифатида кўриб чиқиш энергия самарадорлиги юқори бўлган инновацион технологияларни ривожлантириш векторини ташкил қилади [2]. Аниқланган самарани амалга ошириш кўриб чиқиладиган фаолият соҳалари бўйича давлат бошқаруви тизимида катта ўзгаришларни амалга оширишни тақозо этади. Сўнгги йилларда турли хил хўжалик юритувчи субъектларнинг инновацион фаолигини ошириш амалиётида лойиҳаларни бошқариш усулларида фойдаланиш тобора кенг тарқалмоқда. Энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Уни амалга ошириш учун мавжуд ҳуқуқий ва меъёрий база Ўзбекистон иқтисодиётини бошқаришнинг турли даражаларида турли ўринларда тартибга солиш ва услубий ёрдам билан тавсифланади ва ҳали ҳам шаклланиш жараёнида.

Шуни таъкидлаш керакки, энергия тежаш ва энергия самарадорлиги Ўзбекистоннинг 2030 йилгача бўлган Энергетика стратегиясини амалга оширишнинг асосий элементларидан биридир. Бугунги кунга келиб, ижро этувчи ҳокимият органлари энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш жараёнларини ривожлантиришни рағбатлантиришнинг бир қатор механизмларини, жумладан энергия тежаш ва энергия самарадорлиги соҳасидаги минтақавий ва шаҳар дастурларини қўллаб-қувватлаш, инвестиция фаолиятига кўмаклашиш, юқори энергия самарадорлигига эга бўлган объектлар ва технологияларни ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланишни рағбатлантириш ва бошқалар.

Шу билан бирга, бошқарувнинг барча даражалари учун энергия тежаш ва энергия самарадорлиги мақсадларига эришиш бўйича чора-тадбирларни режалаштириш ва амалга ошириш тизимида ва (ёки) ишлаб чиқарилган товарлар ва хизматларнинг энергия самарадорлиги кўрсаткичларига қўйиладиган талаблар белгиланади. Ҳукуматнинг минтақавий даражасида Ўзбекистоннинг деярли ҳар бир субъекти энергияни тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш бўйича ўз дастурини ишлаб чиқди. Кўп жиҳатдан, сўнгги беш йил ичида Ўзбекистоннинг барча ҳудудларида жорий нархларда ялпи ҳудудий маҳсулот (ЯҲМ) энергия интенсивлигининг ортиши кузатилди.

Ҳудудий дастурларни таҳлил қилиш натижасида уларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда асосий эътибор иқтисодиётнинг бюджет ва уй-жой-коммунал секторларига қаратиладигани, саноатда энергия самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари амалда акс эттирилмаётгани маълум бўлди. Бундан ташқари, энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш соҳасидаги мавжуд ҳудудий дастурлар инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантиришга етарли даражада

йўналтирилмаган. Давлат иштирокидаги компаниялар ва давлат корпорациялари даражасида ишлаб чиқилган талабларга мувофиқ энергия тежаш ва энергия самарадорлиги дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш амалиёти кенг қўлланилади. Шу билан бирга, энергия тежаш тадбирларини амалга ошириш учун деярли барча компаниялар ISO 50001 энергия менежменти халқаро стандартида тавсифланган бошқарувга технологик ёндашувдан фойдаланадилар. Кўп жиҳатдан, мавжуд вазиятни энергияни бошқариш стандартлари энергия тежашни бошқариш жараёнларини ташкил этиш учун фақат умумий талабларни белгилаши билан изоҳлаш мумкин. Улар турли хўжалик юритувчи субъектларнинг тармоқ хусусиятларини ҳисобга олмайдилар, муайян вазиятларда технологик ёндашувни қўллаш бўйича услубий тавсияларни ўз ичига олмайдилар, энергияни тежаш соҳасида бошқарув қарорларини қабул қилиш тамойиллари ва қоидаларини ҳисобга олмайдилар ва ҳоказо. Давлат компанияларидан фарқли ўлароқ, хусусий корхоналарнинг энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш соҳасидаги фаолиятини ташкил этиш кўпроқ даражада уларнинг фаолияти натижаларига, шу жумладан энергия самарадорлигига қўйиладиган талаблар шаклида қурилади. Бироқ, шу пайтгача хусусий корхоналарнинг иш шароитларига мослаштирилган энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирларни режалаштириш ва амалга ошириш бўйича услубий тавсиялар ва талаблар ҳалигача мавжуд эмас. Шу билан бирга, давлат иштирокидаги корхоналар ва давлат корпорациялари учун махсус яратилган услубий ёндашувларни уларнинг фаолиятига бевосита татбиқ этиш мумкин эмас.

Бунинг сабаби шундаки, давлат иштирокидаги компанияларда мулкдор ва назорат қилувчи органнинг манфаатлари, қоида тариқасида, хусусий компаниялар билан боғлиқ вазиятдан фарқли ўлароқ мос келади. Шунинг учун улар томонидан ушбу соҳада дастурий ҳужжатлар ишлаб чиқилиши одатий амалиётдан кўра истисно ҳисобланади. Энергияни тежаш ва энергия самарадорлигини оширишнинг мавжуд амалиётини таҳлил қилиш натижалари инновацион фаолиятни фаоллаштириш имкониятларини чеклайдиган қуйидаги муаммоларни шакллантиришга имкон берди.

Биринчидан, ҳозирги кунга қадар энергия тежаш ва энергия самарадорлигини ошириш ҳам минтақавий даражада, ҳам корхоналар даражасида инновацион модернизатсиянинг стратегик устувор йўналишларини четлаб ўтиб, фақат долзарб ривожланиш муаммоларини ҳал қилиш билан боғлиқ.

Иккинчидан, сифат жиҳатидан янги истеъмол хусусиятларига эга маҳсулотларни яратадиган янги энергия технологияларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланишни рағбатлантириш механизмлари амалда мавжуд эмас.

Учинчидан, бу борадаги инновацион лойиҳаларни услубий таъминлашга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, стандартлар ва нормаларнинг тўлиқ тизими шаклланмаган.

Аниқланган муаммоларни ҳал қилишнинг мумкин бўлган йўналишларидан бири лойиҳаларни бошқариш воситаларини бошқарув амалиётига жорий этиш орқали

энергия тежаш ва энергия самарадорлиги соҳасида инновацион фаолиятни фаоллаштириш билан боғлиқ бўлиши мумкин. 1-жадвалда мавжуд (жараён) ва лойиҳани бошқариш ёндашувларининг таққосланиши келтирилган.

1-жадвалда жараён ва лойиҳа ёндашувларининг қиёсий таҳлили

<u>Таққослаш мезони</u>	<u>Бошқарувга жараёнли ёндашув</u>	<u>Бошқарувга лойиҳали ёндашув</u>
<u>Мақсад ва муддат</u>	Муайян вақт давомида жараён мақсадларига эришишга эътибор қаратиш	Олдиндан белгиланган мақсадга йўналтириш-бу унга эришиш учун қатъий муддат ичида ноёб якуний натижадир
<u>Молиялаштириш</u>	<u>Тахминий молиялаштириш</u>	Муайян якуний натижа учун танлов асосида босқичма-босқич молиялаштириш
<u>Масъулият</u>	Шахсий жараён кўрсаткичлари учун жамоа аъзолари ўртасида жавобгарликни тақсимлаш	<u>Якуний натижани олиш учун жавобгарлик лойиҳа менежерига юкланади</u>
<u>Натижа</u>	<u>Жараённинг ишлаш мақсадларига эришиш</u>	<u>Белгиланган якуний натижани олиш</u>

Бошқарувни ташкил этишга жараёнли ёндашув билан ҳар бир таркибий бўлинма бир ёки бир неча жараёнларни амалга оширишда қатнашади. Ушбу ёндашув мунтазам операцион фаолият шароитларига энг яхши мосланган ва бажарилган жараёнларнинг даврий такрорланиши учун мўлжалланган.

Лойиҳаларни бошқариш доирасида аниқ белгиланган вақт оралиғида ноёб якуний натижага эришишнинг аниқ мақсадига алоҳида эътибор берилади, бу иқтисодиётнинг ҳар қандай соҳасида инновацион ечимларни яратишда айниқса долзарб бўлиб қолади.

LITERATURE:

1. Shouket, H. A., Ameen, I., Tursunov, O., Kholikova, K., Pirimov, O., Kurbonov, N., ... & Mukimov, B. (2020, December). Study on industrial applications of papain: A succinct review. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 614, No. 1, p. 012171). IOP Publishing.
2. Abdullayevich, Q. N. (2023). REDUCING ELECTRICITY LOSSES IN ELECTRICAL DISTRIBUTION NETWORKS DUE TO MULTICRITERIA OPTIMIZATION OF LINE SECTIONS. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 3(28), 275-279.
3. Abdullayevich, Q. N., & Muzaffar o'g'li, N. T. (2023). OPERATING MODES OF HYDROGENERATORS. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(24), 162-164.
4. Abdullayevich, Q. N., & Muzaffar o'g'li, N. T. (2023). ASSESSMENT OF THE INFLUENCED FACTORS ON THE INDICATORS OF SPECIFIC ELECTRICITY CONSUMPTION AT INDUSTRIAL ENTERPRISES. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 2(20), 8-10.

5. Abdullayevich, Q. N. (2023). EFFICIENCY OF USE OF FREQUENCY CONVERTER WITH SMOOTH CONTROL OF ASYNCHRONOUS MOTOR SPEED. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(5), 448-449.
6. Abdullayevich, Q. N. (2023). Ways to Reduce Losses in Power Transformers. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 20, 36-37.
7. Turdiboyev, A., Aytbaev, N., Mamutov, M., Tursunov, A., Toshev, T., & Kurbonov, N. (2023, March). Study on application of electrohydraulic effect for disinfection and increase of water nutrient content for plants. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1142, No. 1, p. 012027). IOP Publishing.
8. Abdullayevich, Q. N., & Elmurodovich, B. O. (2023). ПРОВЕДЕНИЕ ЛАБОРАТОРНЫХ ЗАНЯТИЙ ПО ЭЛЕКТРИЧЕСКИМ СХЕМАМ. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(7), 1006-1010.
9. Abdullayevich, Q. N. (2023). CONDUCTING LABORATORY CLASSES ON ELECTRICAL CIRCUITS. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(1), 1095-1098.
10. Mahmutxonov, S. J., Qurbonov, N., & Babayev, O. (2022). ELEKTR TARMOQLARIDA SIFAT KO 'RSATKICHLARI VA ISROFLAR. *Innovatsion texnologiyalar*, 1, 14-15.
11. Abdullayevich, K. N., & Olimjon o'g'li, E. J. (2024). USING CONSUMER-REGULATORS TO EQUALIZATION OF ELECTRICAL ENERGY SYSTEM LOAD SCHEDULE. *JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN*, 7(4), 25-29.
12. Abdullayevich, Q. N., Almardon o'g'li, N. A., & Bahodir o'g, Q. O. A. (2024). INFLUENCE OF ELECTRICAL ENERGY QUALITY ON ELECTRICAL ENERGY WASTE. *Научный Фокус*, 1(9), 786-789.
13. Abdullayevich, Q. N., Almardon o'g'li, N. A., & Bahodir o'g, Q. O. A. (2024). ENSURING ELECTRICAL ENERGY QUALITY IN TEXTILE ENTERPRISES. *Научный Фокус*, 1(9), 794-797.
14. Abdullayevich, Q. N. (2023). REACTIVE POWER COMPENSATION. *IMRAS*, 6(6), 506-508.
15. Beitullaeva, R., Tukhtaev, B., Norboev, A., Nimatov, K., & Djuraev, S. (2023). Analysis of pump operation in common pressure pipelines using the example of the “Chirchik” pumping station. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 460, p. 08015). EDP Sciences.
16. Ixtiyorovich, D. S., & Sheramat o'g'li, M. N. (2023). ACCOUNTING FOR THE QUALITY OF ELECTRIC ENERGY WHEN SELECTING AND PLACING MEANS FOR REACTIVE POWER COMPENSATION. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 2(18), 296-299.
17. Abdullayevich, K. N., & Olimjon o'g'li, E. J. (2024). FUNCTIONS OF FACTS DEVICES WITH INNOVATION TECHNOLOGY IN THE ELECTRICAL ENERGY SYSTEM. *JOURNAL OF ENGINEERING SCIENCES*, 7(5), 12-16.

18. Ixtiyorovich, D. S., & Shermat o'g'li, M. N. (2023). ROLLING STOCK WITH ASYNCHRONOUS TRACTION ELECTRIC MOTORS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(15), 235-237.
19. Ixtiyorovich, D. S. (2023). CONDUCTING LABORATORY CLASSES ON ELECTRICAL CIRCUITS. Научный Фокус, 1(1), 84-88.
20. Джураев, Ш. И., & Махмудов, Н. Ш. (2023). ДОСТИЖЕНИЕ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ МНОГОЭТАЖНЫХ ДОМОВ С ПОМОЩЬЮ ФОТОРЕЛЕ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 15, 55-57.
21. Джураев, Ш. И. (2023). СМЕШАННОЕ СОЕДИНЕНИЕ РЕЗИСТОРОВ. БАЛАНСИРОВКА МОСТА. Scientific Impulse, 1(7), 859-861.
22. Mamarasulova, F., Bobojonov, Y., Djurayev, S., & Karimova, N. (2023). Stimulating environmental protection activities in the energy sector. In E3S Web of Conferences (Vol. 461, p. 01099). EDP Sciences.
23. Ixtiyorovich, S. D., & Olimjon o'g'li, E. J. (2024). АСИНХРОННАЯ МАШИНА С ПЕРЕКЛЮЧЕНИЕМ ПОЛЮСОВ. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(20), 768-772.
24. Abdullayevich, K. N., & Olimjon o'g'li, E. J. (2024). АНАЛИЗ ТЕХНИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ СИЛОВЫХ АВТОТРАНСФОРМАТОРОВ. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 2(21), 45-48.
25. Abdullayevich, K. N. (2024). НОРМАТИВНЫЕ ПОТЕРЬ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ В РАСПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫХ СЕТЯХ 10, 6 и 0, 4 кВ. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 2(21), 55-60.
26. Abdullayevich, K. N., & Olimjon o'g'li, E. J. (2024). МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ АВТОМАТИЧЕСКОГО РЕГУЛЯТОРА ВОЗБУЖДЕНИЯ АРВ. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 2(21), 49-54.